

قیامت

وضعیت بهشت و جهنم

سلسله بحث‌های قیامت‌شناسی
دکتر سید محسن میرباقری، مدرس دانشگاه فرهنگیان

جمع مال و منال و فرزند و عیال با دیگران رقابت می‌کنید. درست مانند بارانی نرم که بر زمین تشنه ببارد و گیاهان چنان سریع و فراوان رشد کنند که کافران (با بزرگان) را به شگفت آورد و بدان دل خوش کنند. سپس روزی چند ببالد و قد بکشد و ببینی که رنگ آن زرد شد و مانند هیزم بر زیر هم خوابید. شما هم بعد از زندگی دنیا به عالم آخرت منتقل می‌شوید و در آنجا با عذاب شدید دوزخ و یا با آمرزش الهی و رضایتمندی او از طاعات، مواجه می‌شوید. در هر حال زندگی دنیا بقا ندارد و کالای نیرنگ و فریب است. حدید/ ۲۰

با این وصف باید بدانیم که هر نعمتی که در دنیا وجود دارد، خواه نعمت‌های مادی و خواه نعمت‌های معنوی، بالاتر و برتر از آن در بهشت رضوان تدارک دیده شده است، بی‌آنکه از مشکلات و نارسایی‌های دنیا ذره‌ای در آنجا باشد و به همین صورت هر مشکل و عذابی که در دنیا وجود دارد، خواه عذاب‌های جسمانی و خواه عذاب‌های روحانی، سخت‌تر و بدتر از آن در جهنم سوزان است، بی‌آنکه از لذایذ دنیا در آنجا وجود داشته باشد. گویا به لحاظ اهمیت سرای آخرت و برای تثبیت

مروری بر مباحث پیشین

در مقالات پیش گفتیم که پس از حساب و کتاب و قضاوت در صحنه قیامت، اعمال هر کس را به او برمی‌گردانند و سپس کافران ناسپاس را به سمت چپ زمین می‌کشانند و از آنجا به سوی جهنم، که منزلگاه آنان است، سوق می‌دهند و اهل تقوا را به سمت راست هدایت می‌کنند تا به منطقه نجات درآیند و از آنجا روانه بهشت شوند. اکنون این پرسش مطرح می‌شود که جایگاه ابدی انسان، یعنی بهشت یا جهنم، چگونه جایگاهی خواهد بود؟

وضعیت بهشت و جهنم در آمد

باید توجه کرد که زندگی آخرت یک‌سویه است؛ یعنی، یا عذاب شدید است و یا مغفرت و رضوان الهی، در حالی که در زندگی دنیا تلخ و شیرین با یکدیگر در هم تنیده‌اند. قرآن کریم می‌فرماید: شما باید بدانید که زندگی دنیا بازی و سرگرمی است و متاع دنیا زیب و زیوری است که آن را به خود می‌بندید و به آن تفاخر می‌کنید و با فزون‌طلبی در

ایمان به آن، در جای جای قرآن کریم وصفی از بهشت و جهنم را می‌یابیم. اکنون با توجه به اینکه این توضیحات، نعمت‌های گوناگون بهشت و عذاب‌های مختلف جهنم را مطرح می‌کنند، به تفکیک، به آن‌ها می‌پردازیم و همچنان که قرآن کریم، در بسیاری از موارد، نخست به عذاب‌های جهنم اشاره دارد و سپس مطالب را با ذکر نعمت‌های بهشت به پایان می‌برد، در اینجا نیز در آغاز پاره‌ای از عذاب‌های جهنم را برمی‌شماریم.

جهنم و عذاب‌های آن الف. عذاب‌های جسمانی

در محیط جهنم، همه شرایط در جهت سختی و عذاب تنظیم شده است و این در حالی است که انسان با همین شرایط فیزیکی و مانند آن در دنیا، نیازمند غذا و آشامیدنی است. از این رو، قرآن کریم درباره این گونه امکانات، بسیار توضیح می‌دهد. اکنون برخی از آیات قرآن کریم را درباره امکانات جهنمیان، همچون غذا، آشامیدنی، لباس و سایر امکانات، بررسی می‌کنیم:

۱. غذا

(إِنَّ شَجْرَةَ الزَّقْوَمِ * طَعَامَ الْأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبَطْنِ * كَغَلِي الْحَمِيمِ) دخان/ ۴۵-۴۲
بی‌شک درخت زقوم غذای هر گناهکار است. مانند آتش جوشان در شکم‌ها می‌جوشد، چون جوشیدن آب جوش.
آری خدای رحمان در برابر آزار پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه و آله) توسط مشرکان می‌فرماید:
(و ذرني و المكذبين اولي النعمة و مهلهم قليلا * إن لدینا انکالا و جحیما * و طعاما ذا غصة و عذابا الیما) زممل/ ۱۱-۱۳

و کار این کافران مغرور به نعمت و مال را به من واگذار و اندک زمانی به آنان مهلت و فرصت ده. که البته در نزد ما، غل و زنجیر و آتش دوزخ مهیا است. و طعامی که از فرط غصه و اندوه، گلوگیر آن‌ها می‌شود و [نیز] عذابی دردناک.

و به دوزخیان خطاب می‌شود:
(ثم إنکم أیها الضالون المكذبون * لا کلون من شجر من زقوم * فمالون منها البطون * فشاربون علیه من الحمیم * فشاربون شرب الهمیم) واقعه/ ۵۵-۵۱

و اما شما ای گمراهان که قیامت را تکذیب می‌کردید، از درخت زقوم دوزخ خواهید خورد. چندان که شکم را از آن پر می‌سازید. بر روی آن غذا از چشمه آب جوشان می‌آشامید. بسان شتران

تشنه، بدان هجوم می‌برید و می‌آشامید. چرا این‌ها با حرص و ولع از درخت زقوم و آب داغ می‌خورند؟ گویا دلیل آن، شدت گرسنگی و تشنگی است. غذا و آبی که می‌خورند به سرعت گوارش می‌شود و پوست بدن که از بین رفته است، با همین مواد غذایی ترمیم می‌شود. قرآن کریم می‌فرماید:

(إن الذین کفروا بایاتنا سوف نصلیهم نارا کما نصحت جلودهم بدلناهم جلودا غیرها لیدوقوا العذاب إن الله کان عزیزا حکیما) نسا/ ۵۶

آنان که به آیات ما کافر شوند، زود باشد که با آتش جهنم مواجهشان کنیم. هر چه پوست تن آن‌ها پخته شود، پوست دیگری جایگزین آن کنیم، تا سختی عذاب را بچشند. همانا خداوند مقتدر و حکیم است.

۲. آشامیدنی

(... إنا اعتدنا للظالمین نارا أحاط بهم سرداقها و إن یتستغیثوا یغاثوا بماء کالمهل یشوی الوجوه بئس الشراب و ساءت مرتفقا) کهف/ ۲۹

ما برای کافران ستمکار، آتشی مهیا ساخته‌ایم که همچون سراب‌برده، بر سر آنان احاطه دارد و اگر از تفت گرما و شدت عطش، آب درخواست کنند، آبی غلیظ و جوشان بدان‌ها دهند که چهره‌هایشان را کباب کند. چه بد نوشابه‌ای و چه بد آب‌شخور و آسایشگاهی.

در آیه‌ای دیگر، آمده است:

(... لهم شراب من حمیم و عذاب الیم بما کانوا یکفرون) انعام/ ۷۰

آری آنان که دین خود را لهو و لعب گرفته‌اند... برای آنان نوشابه داغ و جوشان با عذاب دردناک مهیاست.

۳. سایه‌ای از دود

(و أصحاب الشمال ما أصحاب الشمال * فی سموم و حمیم * و ظل من یحمووم * لا بارد و لا کریم * إنهم کانوا قبل ذلک مترفین * و کانوا یصرون علی الحنث العظیم) واقعه/ ۴۶-۴۱

و یاران چپ؛ کدام‌اند یاران چپ؟ در [میان] باد گرم و آب داغ. و سایه‌ای از دود تار. نه خنک و نه خوش. اینان بودند که پیش از این نازیروردگان بودند و بر گناه بزرگ پافشاری می‌کردند.

۴. تنگی مکان

از مشکلات جهنم تنگی جا و انبوهی جهنمیان است.

در محیط جهنم، همه شرایط در جهت سختی و عذاب تنظیم شده است و این که انسان با همین شرایط فیزیکی و مانند آن در دنیا، نیازمند غذا و آشامیدنی است. از این رو، قرآن کریم درباره این گونه امکانات، بسیار توضیح می‌دهد.

هر عذابی که در دنیا باشد، شدیدتر از آن در زندگی آخرت در جهنم خواهد بود. در دنیا، پاره‌ای از عذاب‌ها، روحی و روانی است؛ مانند ذلت و تحقیر شدن، دسترسی نداشتن به خواسته‌ها و آرزوها. بخشی از این گونه عذاب‌ها در کنار عذاب‌های جهنم ذکر شده است

(و إذا القوا منها مكانا ضيقا مقرنين دعوا هنالك ثبورا) فرقان/ ۱۳
و چون بدان جا در مکانی تنگ چسبیده به یکدیگر افکنده شوند، فریاد برآورند و مرگ خود را خواهان شوند.

۵. محدودیت

جهنمیان در جایگاه خود محصور و محدودند و اجازه تغییر مکان ندارند:
(كلما أرادوا أن يخرجوا منها أعيدها فيها وقيل لهم ذوقوا عذاب النار الذي كنتم به تكذبون) سجده/ ۲۰، ر. ک: حج/ ۲۲
هرگاه که در صدد برآیند که از آتش دوزخ دور شوند، دوباره آنان را به جایگاه اول باز می‌گردانند و به آن‌ها گفته می‌شود: «عذاب آتشی را که تکذیب می‌کردید، اینک بچشید.»

۶. چهره نازیبا

(تلفح وجوههم النار و هم فيها كالحون) مؤمنون/ ۱۰۴
آتش دوزخ صورت‌هایشان را می‌سوزاند و در جهنم زشت‌رو خواهند بود.

۷. لباس

(و ترى المجرمين يومئذ مقرنين فى الأصفاد) سربابلهم من قطران و تغيشى وجوههم النار) ابراهیم/ ۵۰-۴۹
در روز قیامت تبهکاران را خواهی دید که در زنجیرها با هم در بند شده‌اند. جامه‌هایشان از قیر و زفت^۱ است و آتش، چهره آن‌ها را پنهان ساخته است.
در آیه‌ای دیگر آمده است:
(فالدین کفروا قطعتم لهم ثياب من نار) حج/ ۱۹
کافران را لباسی از آتش بر اندامشان بریده و دوخته شود.

ب) عذاب‌های روحی و روانی

چنان که گفته شد، هر عذابی که در دنیا باشد، شدیدتر از آن در زندگی آخرت در جهنم خواهد بود. در دنیا، پاره‌ای از عذاب‌ها، روحی و روانی است؛ مانند ذلت و تحقیر شدن، دسترسی نداشتن به خواسته‌ها و آرزوها. بخشی از این گونه عذاب‌ها که در کنار عذاب‌های جهنم ذکر شده است عبارت‌اند از:

۱. برخورد منفی و شدید فرشتگان

پیش‌تر، آیات آخر سوره زمر را، درباره برخورد خازنان جهنم با جهنمیان و ملامت آنان ملاحظه کردیم. این برخورد منفی همواره در جهنم وجود دارد.

قرآن کریم به اهل ایمان هشدار می‌دهد:

(یا ایها الذین آمنوا قوا أنفسکم و اهلیکم نارا و قودها الناس و الحجاره علیها ملائکه غلاظ شداد لا یعصون الله ما أمرهم و یفعلون ما یؤمرون) تحریم/ ۶
ای اهل ایمان، خود را و خاندان خود را از آتشی نگهداری کنید که آتش‌افروز آن مردم و سنگ‌هایند. بر آن آتش فرشتگانی تندخو و دل‌سخت مأمورند. هر فرمانی که صادر شود، خدا را نافرمانی نمی‌کنند و مأموریت خود را اجرا می‌نمایند.

(و قال الذین فی النار لخنه جهنم ادعوا ربکم یخفف عنا یوما من العذاب) قالوا اولم تک تأتیکم رسلکم بالبینات قالوا بلی قالوا فادعوا و ما دعاء الکافرین إلا فی ضلال) غافر/ ۵۰-۴۹

اهل آتش به خازنان جهنم گویند: «شما از پروردگارتان بخواهید تا روزی عذاب را بر ما سبک سازد.» خزانهداران دوزخ می‌گویند: «مگر پیامبران شما با دلایل روشن نزد شما نیامدند؟» می‌گویند: «چرا (آمدند و هشدار دادند)» پس خازنان جهنم می‌گویند: «پس اینک هر چه می‌خواهید، دعا کنید و فریاد بزنید که دعای کافران جز در بیراهه نخواهد بود.»

۲. تخفیف نداشتن عذاب

(و الذین کفروا لهم نار جهنم لا یقضی علیهم فیموتوا و لا یخفف عنهم من عذابها کذلک نجزی کل کفور) فاطر/ ۳۶
برای کسانی که کافر شوند، آتش جهنم مهیا است؛ نه فرمان مرگ آنان صادر می‌شود که بمیرند و نه عذاب آن‌ها سبک می‌شود (تا دمی بیاسایند) به این ترتیب هر کافر لجاجی را کیفر می‌کنیم.
در این باره به آیات زیر نیز مراجعه کنید: بقره/ ۸۶ و ۱۶۲؛ آل عمران/ ۸۸؛ نحل/ ۸۵.

۳. درگیری جهنمیان با یکدیگر

(إذ تبصروا الذین اتبعوا من الذین اتبعوا و راوا العذاب و تقطعت بهم الأسباب) و قال الذین اتبعوا لو أن لنا كرة فنتبوا منهم کما تبصروا منا کذلک یریهم الله أعمالهم حسرات علیهم و ما هم بخارجین من النار) بقره/ ۱۶۷-۱۶۶

آن‌گاه که پیشوایان از پیروان بیزاری جویند و عذاب را مشاهده کنند و میانشان پیوندها بریده گردد و پیروان می‌گویند: کاش برای ما بازگشتی بود تا همان‌گونه که [آنان] از ما بیزاری جستند [ما نیز] از آنان بیزاری می‌جستیم. این‌گونه خداوند، کارهایشان را - که بر آنان مایه حسرت‌هاست - به ایشان می‌نمایاند و از آتش بیرون‌آمدنی نیستند.
با ورود گروهی جدید، به جهنمیان می‌گویند:

(هذا فوج مقتحم معكم لا مرحبا بهم إنهم صالوا النار* قالوا بل أنتم لا مرحبا بكم أنتم قدمتموه لنا فبئس القرار* قالوا ربنا من قدم لنا هذا فزده عذابا ضعفا في النار... إن ذلك لحق تخاصم أهل النار) ص/ ۶۴- ۵۹

این‌ها گروهی‌اند که با شما به اجبار [در آتش] در می‌آیند. بدا به حال آن‌ها؛ زیرا آنان داخل آتش می‌شوند. [به رؤسای خود] می‌گویند: بلکه برخود شما خوش مباد! این [عذاب] را شما خود برای ما از پیش فراهم آوردید و چه بد قرار گاهی است. می‌گویند: پروردگارا، هر کس این [عذاب] را از پیش برای ما فراهم آورده است، عذاب او را در آتش دوچندان کن. ... این منازعه و درگیری اهل آتش امری قطعی و مسلم است.

۴. درگیری با شیاطین

در آیاتی از قرآن درگیری میان دوزخیان و شیطان این‌گونه ترسیم شده است:

(و قال الشیطان لما قضی الأمر إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فأخلفتکم و ما کان لی علیکم من سلطان إلا أن دعوتکم فاستجبتم لی فلا تلومونی و لوموا أنفسکم ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی إتی کفرت بما اشرکتُمون من قبل إن الظالمین لهم عذاب الیم)^۲

ابراهیم/ ۲۲

چون کار به پایان رسد (و ستمکاران از جن و انس به دوزخ درآیند)، شیطان می‌گوید: «خدا به شما وعده داد؛ وعده‌ای که راست و بر حق بود و من هم به شما وعده‌هایی دادم و با شما خلف وعده کردم. من بر شما مسلط نبودم که شما را اجبار کنم. من فقط شما را فراخواندم و شما خود دعوت مرا اجابت کردید. اینک مرا ملامت نکنید، بلکه خودتان را ملامت کنید که فریب مرا خوردید. امروز من نمی‌توانم به داد شما برسم و شما هم نمی‌توانید به داد من برسید. پیش از آنکه شما شرک بورزید و مرا اطاعت کنید، من به آیین شرک کافر بودم. بی‌شک عذاب دردناک دوزخ برای ستمکاران آماده خواهد بود.»

۵. حجاب از پروردگار

(ویل یومئذ للمکذبین* الذین یکذبون بیوم الدین* و ما یکذب به إلا کل معتد أثیم* إذا تلی علیه آیاتنا قال اساطیر الأولین* کلاب ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون* کلا إنهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون) مطففین/ ۱۵- ۱۰

وای به حال کافران تکذیب‌کننده! در آن روز آنان که روز جزا را تکذیب می‌کنند، در صورتی که جز متجاوزان زورگو کسی قیامت را تکذیب نمی‌کند که چون آیات ما بر آن‌ها تلاوت شود، می‌گویند: «این سخنان افسانه‌های پیشینیان است.» چنین نیست، بلکه

از حاصل کردارشان زنگاری بر دل‌هایشان بسته است. چنین نیست؛ اینان در آن روز از پروردگارشان محجوب و محروم‌اند.

بهشت و نعمت‌های آن

(و ازلفت الجنة للمتقین غیر بعید* هذا ما توعدون لکل اواب حفیظ* من خشی الرحمن بالغیب و جاء بقلب منیب* ادخلوها بسلام ذلك یوم الخلود* لهم ما یشاؤون فیها و لدینا مزید) ق/ ۳۵- ۳۱

و بهشت را برای پرهیزگاران نزدیک گردانند، بی‌آنکه دور باشد [و به آنان گویند]: «این همان است که وعده یافته‌اید [و] برای هر توبه‌کار نکهبان [حدود خدا] خواهد بود. آنکه در نهن از خدای بخشنده بترسد و با دلی توبه‌کار [باز] آید. به سلامت [و شادکامی] در آن درآید [که] این روز جاودانگی است.» هر چه بخواهند در آنجا دارند و پیش ما فزون‌تر [هم] هست.

از آنجا که خواسته‌های انسانی پایانی ندارد، این آیه را می‌توانیم از بزرگ‌ترین توصیف‌ها برای بهشت بشماریم. و از آنجا که اهل تقوا تنها به نعمت‌های مادی رضایت خاطر نخواهند یافت، در بهشت نعیم معنوی و جوار قرب ربوبی نیز برای آن‌ها مهیاست. پس از دو دسته نعمت بهشت باید سخن بگوییم:

دسته نخست: نعمت‌های مادی و جسمانی

۱. میوه‌ها و خوراکی‌ها

(و لهم فیها من کل الثمرات) محمد/ ۱۵

برای بهشتیان تمام انواع میوه‌ها مهیاست.

(و فاکهة مما یتخیرون* و لحم طیر مما یشتهون)

هر میوه، هر چه را برگزینند و گوشت پرندگان، از هر چه میل داشته باشند.

(و فاکهة کثیرة* لا مقطوعة و لا ممنوعة) واقعه/ ۲۱- ۲۰

و میوه‌های بسیاری که نه قطع شود و نه بهشتیان را از آن‌ها منع کنند.

(أکلها دائم و ظلها) رعد/ ۳۵

این میوه‌ها و خوراکی‌ها دائمی است و سایه آن همواره برقرار است.

(و فیها ما تشتهیه الأنفس و تلذ الأعین) زخرف/ ۷۱

و به‌طور کلی هر چه نفس آدمی بدان راغب باشد و چشم از آن لذت ببرد، فراهم است.

۲. آشامیدنی‌ها

آیات زیر آشامیدنی‌های بهشتیان را توصیف می‌کنند:

(و سقاهم ربهم شرابا طهورا) انسان/ ۲۱

آشامیدنی‌های بهشت در نهایت طهارت و پاکیزگی است.

پاکیزگی غذاها و آشامیدنی‌های آن، از جهت ظاهر و

از آنجا که اهل تقوا تنها به نعمت‌های مادی رضایت خاطر نخواهند یافت، در بهشت نعیم معنوی و جوار قرب ربوبی نیز برای آن‌ها مهیاست

بهشت‌های عدن خاص آنان است که نهر بر کف آن روان است.

(فیها عین جاریة) غاشیه/ ۱۲

و چشمه‌ها در آن در جریان است.

(و أصحاب الیمین ما أصحاب الیمین* فی سدر

مخضود* و طلع منضود* و ظل ممدود* و ماء

مסקوب* و فاکهة کثیرة) واقعه/ ۳۲- ۲۷

اصحاب یمین در کنار درختان سدر پرمیوه بی‌خار،

و درختان موز پیچ‌درپیچ، در سایه‌های ممتد و آبی

ریزان و میوه‌های فراوان به سر می‌برند.

و خلاصه اینکه:

(و فیها ما تشتهیه الأنفس و تلذ الأعین و أنتم فیها

خالدون) زخرف/ ۷۱

در آنجا هر چه مایه خواهش دل و لذت چشم باشد،

مهیاست و شما در آن جاودانه‌اید.

۷. جایگاهی امن، به دور از اندوه و رنج

بهشتیان مقرب، شکر پروردگار را به جای آرند:

(و قالوا الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن إن ربنا لغفور

شکور* الذی احلنا دار المقامة من فضله لا یمسنا فیها

نصب و لا یمسنا فیها لغوب) فاطر/ ۳۵- ۳۴

سپاس خدای را که اندوه را از ما زدود و البته که

پروردگار ما بسیار آمرزنده و سپاسگزار طاعت است.

خدایی که از لطف و کرمش ما را به منزلگاه دائمی

وارد ساخت. در اینجا هیچ رنجی به ما نرسد و هیچ‌گاه

خستگی ما را فرانگیرد.

(لا یمسهم فیها نصب و ما هم منها بمخرجین)

حجر/ ۴۸

در بهشت اهل تقوا را هیچ رنج و تعب نرسد، و هرگز

از آن سرایشان بیرون نکنند.

(إن المتقین فی مقام امین) دخان/ ۵۱

این تقواییان در جایگاهی امن به سر می‌برند.

(... یدعون فیها بكل فاکهة آمنین* لا یدوقون

فیها الموت إلا الموتة الأولى و وقاهم عذاب الجحیم)

دخان- ۵۶- ۵۵

و با احساس امنیت کامل از هر میوه‌ای طلب می‌کنند.

جز آن مرگ اول در آن جایگاه طعم مرگ را نخواهند

چشید، و خدا آن‌ها را از عذاب دوزخ محفوظ می‌دارد.

۸. همسران پاکیزه و والامقام

در صحنه قیامت به بندگان شایسته خدا خطاب

می‌شود:

(ادخلوا الجنة أنتم و أزواجکم تحبرون) زخرف/ ۷۰

شما با همسرانتان مسرور و شادمان به بهشت رضوان

در آید.

باطن، سامان است، تا بدان‌جا که در روایات آمده است:

زوائد آلوده‌ای در بدن ایجاد نمی‌کند و تنها زائده آن،

عرفی با بوی مشک است که از بدن بهشتیان خارج

می‌گردد)^۲

در آیه‌هایی دیگر آمده است:

(یسقون من رحیق مختوم* ختامه مسک و فی ذلک

فلیتنافس المتنافسون) مطفین/ ۲۶- ۲۵

در آنجا به نیکان از شراب سر به مهر، با مهری از

مشک بنوشانند و راغبان بر این نعمت و شادمانی ابدی

باید به شوق و رغبت بکوشند.

(مثل الجنة التي وعد المتقون فیها أنهار من ماء غیر

اسن و أنهار من لبن لم یتغیر طعمه و أنهار من خمر

لذة للشاربین و أنهار من عسل مصفی و لهم فیها من کل

الثمرات و مغفرة من ربهم ...) محمد/ ۱۵

شرح حال بهشتی که به متقیان وعده داده‌اند این

است: در آن نهرهایی است از آب زلال دگرگون‌ناشدنی

و نهرهایی از شیر، بی‌آنکه طعم آن‌ها عوض شود و

نهرهایی از شراب که نوشندگان را لذت بخشد و نهرهایی

از عسل که مصفی و تمام انواع میوه‌ها برای آن‌ها

مهیاست با مغفرت و لطف پروردگارشان.

(لا یدعون عنها و لا ینزفون) واقعه/ ۱۹

از شراب بهشت نه درد سری عارض بهشتیان گردد و

نه عقلشان زائل گردد؛ زیرا که شرابی پاکیزه است.

۳ تا ۶- لباس‌ها، زینت‌ها، تکیه‌گاه‌ها و منظره‌ها

(إن المتقین فی مقام امین* فی جنات و عیون*
یلبسون من سندس و إستبرق متقابلین) دخان- ۵۳- ۵۰

همانا تقواییان در جایگاهی امن به سر می‌برند.

در بوستان‌ها، در کنار چشمه‌سارها، لباس‌های زیب و

زربافت پیوشند و روبه‌روی هم بر تخت‌ها تکیه‌زند.

(یحلون فیها من أساور من ذهب و لؤلؤا و لباسهم فیها

حریر) حج/ ۲۳

بهشتیان به دستبندهای زرین و مروارید آراسته

می‌گردند و تن به جامه حریر بیارینند.

(علی سرر موضونة* متکئین علیها متقابلین) واقعه/

۱۶- ۱۵

روبه‌روی یکدیگر بر سربرهای زربافت مرصع به انواع

جواهر تکیه می‌کنند.

(متکئین علی رفرف خضر و عبقری حسان) الرحمن/

۷۶

بر بالش سبز و فرشی نیکو تکیه زده‌اند.

(علی الأرائک ینظرون) مطفین/ ۲۳

و بر این تکیه‌گاه‌هاست که مناظر زیبای بهشت را

می‌نگرند.

(اولئک لهم جنات عدن تجری من تحتهم الأنهار)

کهف/ ۳۱

از جمله
تفاوت‌های زندگی
آخرت با زندگی
دنیا در این است
که زندگی آخرت،
یک‌سویه است؛
یا عذاب شدید
است و یا مغفرت
و رضوان الهی.
در حالی که در
زندگی دنیا تلخ و
شیرین با یکدیگر
در هم تنیده‌اند

(جنات عدن یدخلونها و من صلح من آبائهم و ازواجهم و دریاتهم و الملائكة یدخلون علیهم من کل باب* سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار) رعد ۲۴-۲۳

بهشتی که سرانجام نیکو و جاوید آنان است. آن‌ها با هر که از پدر و همسر و فرزندان‌شان که شایستگی داشته باشند، داخل آن می‌گردند و فرشتگان هم بر تهنیت آن‌ها از هر در وارد می‌گردند و می‌گویند: «سلام بر شما به خاطر صبری که پیشه کردید.» چه بس نیک است سرانجام این سرا.

(إن اصحاب الجنة الیوم فی شغل فاکهون* هم و ازواجهم فی للال علی الأرائک متکئون) یس/ ۵۶-۵۵

اهل بهشت آن روز خوش به وجد و نشاط مشغول‌اند، آنان با همسران‌شان در سایه‌ها بر تخت‌ها تکیه می‌کنند.

(و لهم فیها ازواج مطهرة) بقره/ ۲۵- نساء/ ۵۷

آنان را همسرانی پاک و پاکیزه است.

(و حور عین* کأمثال اللؤلؤ المکنون) واقعه/ ۲۳-۲۲

حورانی سیاه‌چشم و زباصورت که همانند مروارید در کنزد.

(حور مقصورات فی الخیام) الرحمن/ ۷۲

حورانی که در سراپرده‌های خود حضور دارند (و مستور از چشم دیگران‌اند).

(و عندهم قاصرات الطرف عین* کأنهن بیض مکنون) صافات/ ۴۸-۴۹

در کنار بندگان پاک برگزیده خدا، حورانی فروهشته چشم‌اند؛ سیمین‌تنانی که همچون تخم پرندگان در ساترند.

(إنا أنشأناهن إنشاء* فجعلناهن ابکار* عربا أترابا) واقعه/ ۳۷-۳۵

آنان را آفرینشی نو آفریدیم، که همواره دوشیزه بمانند. شیدای شوهرند و همسال و همسر.

آری این همسران پاک و مطهرند که خدای رحمان درباره اهل تقوا مژده می‌دهد:

(کذلک و زوجناهم بحور عین) دخان/ ۵۴

و ما آنان را با سیمین‌تنان آهوچشم، جفت نموده‌ایم.

(للذین أحسنوا الحسنی و زیادة و لا یرهق وجوههم قتر و لا ذلة أولئک اصحاب الجنة هم فیها خالدون) یونس/ ۲۶

برای کسانی که کار نیکو کرده‌اند، نیکویی [بهشت] و زیاده [بر آن] است. چهره‌هایشان را غباری و ذلتی نمی‌پوشاند. اینان اهل بهشت‌اند [و] در آن جاودانه خواهند بود.

زیبایی چهره، طراوت رخسار، مردم نیکوکار به نیکوترین پاداش عمل خود با جایزه‌ای اضافه بر پاداش دریافت می‌کنند و بر رخساره آنان گردی ننشیند و ذلتی مستولی نگردد. آنان اهل بهشت‌اند و در آن جاودانه می‌مانند.

(تعرف فی وجوههم نصره النعیم) مطفقین/ ۲۴

از چهره‌هایشان طراوت نعمت [بهشت] را درمی‌یابی.

(و أما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمت الله هم فیها خالدون)

آل عمران/ ۱۰۷

و اما سپیدرویان همواره در رحمت خداوند جاویدان‌اند.

چکیده

● از جمله تفاوت‌های زندگی آخرت با زندگی دنیا در این است که زندگی آخرت، یک‌سویه است؛ یا عذاب شدید است و یا مغفرت و رضوان الهی. در حالی که در زندگی دنیا تلخ و شیرین با یکدیگر در هم تنیده‌اند.

● هر نعمتی که در دنیا وجود دارد، خواه نعمت‌های مادی و خواه نعمت‌های معنوی، بالاتر و برتر از آن در بهشت رضوان تدارک دیده شده است، بی‌آنکه از مشکلات و نارسایی‌های دنیا ذره‌ای در آنجا باشد و به همین صورت هر مشکل و عذابی که در دنیا وجود دارد، خواه عذاب‌های جسمانی و خواه عذاب‌های روحانی، در آخرت سخت‌تر و بدتر از آن در جهنم سوزان است، بی‌آنکه از لذت‌های دنیا در آنجا چیزی وجود داشته باشد.

● براساس آیات قرآن، از جمله عذاب‌های جسمانی جهنم موارد زیر را می‌توان برشمرد:

۱. غذای سخت ناگوار؛ ۲. آبی سخت جوشان؛ ۳. لباس بدبو و آتشین؛ ۴. سایه‌ای از دود؛ ۵. تنگی مکان؛ ۶. محدودیت؛ ۷. چهره نازیبا. از جمله عذاب‌های روحی و روانی جهنمیان نیز موارد زیر را می‌توان برشمرد:

۱. برخورد منفی و شدید فرشتگان؛ ۲. درگیری جهنمیان با یکدیگر؛ ۳. درگیری با شیاطین؛ ۴. تخفیف نداشتن عذاب؛ ۵. حجاب از پروردگار.

● براساس آیات قرآن نعمت‌های بهشتیان بسیار است که از آن میان به موارد زیر می‌توان اشاره کرد: در دسترس بودن انواع میوه‌ها، خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و تمام لذت‌هایی که اراده کنند. در دسترس بودن انواع لباس‌ها، زینت‌ها و تکیه‌گاه‌ها و مناظری زیبا و دلکش در جایگاهی امن و به دور از اندوه و رنج که البته این‌ها تنها نعمت‌های مادی و جسمانی است که در اختیار آنان قرار می‌گیرد.

پی‌نوشت‌ها

۱. قطران، ماده سیاه و بدبویی است که هنگامی که شتر آبله می‌گیرد، بر بدن او می‌ماند تا آن‌ها را بسوزاند؛ برای توضیح بیشتر به قاموس قرآن مراجعه نمایید.
۲. ابراهیم/ ۲۲: از این آیه شریف و آیاتی دیگر روشن می‌شود که اولاً: شیاطین با انسان‌ها در جهنم با یکدیگر خواهند بود. ثانیاً: آن‌ها یکدیگر را می‌بینند و با هم درگیر می‌شوند.
۳. در روایتی این‌گونه آمده است: (و سقاهم ریهم شراباً طهوراً)؛ آی طاهرا من الاقذار و الاقذار لم تدنسها الایدی و لم تدسها الأرجل کخمر الدنيا. و قیل «طهوراً» لا بصیر بولا نجسا و لکن بصیر رشحا فی ابدانهم کرشح المسک، علامه مجلسی، بحار الأنوار، ج ۸، ص ۱۱۳.